

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ Ι
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΣΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ
Ιδρυτής: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθύντης: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΚΑΙΡΑ

ΛΟΓΟΚΟΠΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Για να σκισάρω τη λογοτεχνική επισκόπηση του 1947, ξεφύλλισα βιβλία, ξεφύλλισα περιοδικά. Δεν υπάρχει πιά θλιβερό πράμα από κάτι που ξεκίνησε για να γίνει λογοτέχνημα και που έμεινε όρμαθος από λέξεις. Διάβασα φράσεις, λέξεις, μου άνακωνώθηκαν γεγονότα, αίσθηματά, σκέψεις, μαγεία δεν αισθάνθηκα. Και όμως αυτό—ή μαγεία—είναι το μοναδικό νόημα του λογοτεχνήματος. Άλλη δικαίωση δεν έχει το λογοτέχνημα. Η τέχνη δεν είναι επανάληψη, δεν είναι ένα μέσα στα τόσα άλλα συστατικά της ζωής. Είναι κάτι που στέκεται ισοδύναμα δίπλα στη ζωή, κάτι πραγματικά νέο. Κι άς ξεκινά, κι άς είναι συμπύκνωμα, κι άς παίρνει όλο το ύλικό της απ' τη ζωή. Με τοῦτο τὸ νόημα λέμε τὴν τέχνη δημιουργία, με τοῦτο τὸ νόημα ἔλεγε ὁ Φραγκίσκος Βάκων ὅτι τέχνη εἶναι ἡ φύση μ' ἐπιπλέον τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἱστορία τοῦ «Le Rouge et le Noir» τοῦ Στεντάλ θά ἦταν πολὺ πῖο ἐνδιαφέρουσα στὴν πραγματικότητα, παρότι εἶναι στὸ μυθιστόρημα. Ἀλλὰ ὅλο τὸ μυθιστόρημα τοῦ Στεντάλ μαζί με τὴν ἱστορία, ἢ καλύτερα, ἢ ἱστορία μὲς στὸ μυθιστόρημα, εἶναι κάτι ἄπειρα πῖο ἐνδιαφέρον. Στὸ μυθιστόρημα ὑπάρχει ἡ εὐαισθησία, ἡ πείρα, ἡ προσωπικότητα, ἡ μορφοποιητικὴ ἱκανότητα τοῦ Στεντάλ. Τὸ μεμονωμένο μοτίβο, τὸ ἐρωτικὸ ἔγκλημα, ὅμοιο ἢ παραπλήσιο μὲ χιλιάδες ἄλλα, πὸ τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν Gazette des Tribunaux ὁ Στεντάλ, πλουτίστηκε, ὀρχηστρώθηκε, ἔγινε συμφωνία.

Γεγονότα, σκέψεις, αἰσθηματά, πρόσωπα μου προσφέρει ἄπειρα ἢ ζωὴ καὶ πολὺ πῖο ἐνδιαφέροντα ἀπ' ἐκεῖνα πὸ μου προσφέρει ἡ «φιλολογία». Ὁ μεγάλος νόμος, ἡ μεγάλη ἐπιταγή, τὸ μεγάλο «δέον» τῆς τέχνης εἶναι τὸ ὕφος. Ἀπὸ τὸ διήγημα, ἀπὸ τὸ ποίημα, ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ δοκίμιο, δὲν περιμένω ν' ἀντλήσω γνώσεις, ν' ἀκούσω γεγονότα, νὰ μάθω αἰσθηματά, σκέψεις· περιμένω νὰ μαγευτῶ. Ὅσο δὲν ὑπάρχει μαγεία, ὅσο ὁ λογοτέχνης, με τὰ γεγονότα, με τὰ αἰσθηματά—καὶ με τὴν λέξεις, ὅπου ὄλα μετουσιώνονται καὶ ἀξιοποιοῦνται, ἀποχτοῦν ὑπαρξή—δὲν κάνει μαγεία, δὲν ἔκανε μαγεία, αὐτὸ πὸ ἔγραψε εἶναι «ἀδιάφορο» γιὰ τὴν τέχνη. Τὸ περιστατικὸ πὸ θά μου διηγηθεῖ ὁ γείτονας μου στὸ δρόμο,

τὴν σκέψεις, τὰ αἰσθηματά πὸ θά μου ἐκμυστηρευθεῖ ἓνας φίλος, τὸ ἔγκλημα πὸ θά διαβάσω σὲ μιὰ ἐφημερίδα, ἔχουν τὴν ἴδια ἀπολύτως ἀξία. Μόνον πὸ ὁ καλαμαράς πῆρε πέννα καὶ χαρτί καὶ ξόδεψε καὶ ὥρα γιὰ νὰ τὰ γράψει. Μάλιστα αὐτὰ τὰ γραμμένα ἔχουν λιγότερη ἀξία ἀπὸ τὰ προφορικά. Γιατὶ στὰ προφορικά δταν τ' ἀκούω μου ἔρχεται κάτι ἀπὸ τὴ ζέστα τοῦ ζωντανοῦ ἀνθρώπου πὸ μου τὰ ἱστορεῖ· ἐνῶ στὰ ἄλλα, τὰ γραμμένα, δὲ βλέπω παρὰ λεφούσια πὸ μου φέρνουν πλάκωση στὴν ψυχὴ ἀπὸ μαύρα ψηφιά.

Τὴν φοβερὴς αὐτὴς κοινοτοπία, με τὸν ἓνα ἢ με τὸν ἄλλον τρόπο, βαρέθηκα χρόνια τώρα νὰ τὴν λέω καὶ νὰ τὴν ξαναλέω. Ὅταν τὴν γράφεις, στὸν τόπο μας, (καὶ ἄλλου· τὸ κακὸ εἶναι γενικὸ), σὲ βαφτίζουν esthète, καὶ σήμερα, πῖο «ἐπιστημονικά» σὲ λένε μορφολάτρη. Δὲ δίνει σημασία στὸ περιεχόμενο, προσέχει τὴ μορφή τοῦ λογοτεχνήματος, ἐκεῖνο τὸ παιχνίδι τῶν λεκτικῶν τόνων καὶ φθόγγων, τὸν γλυκασμὸ πὸ σου δίνει ἢ «ὠραία» μορφή, ἐνῶ ἂν πρόσσεχες, τὴν σκέψεις, τὴν ἰδέες, τὰ αἰσθηματά—ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ μορφή ὅπου πῆραν—θὰ ξανοίγες ἴσως ἐκεῖ μέσα, πλοῦτη ἀνείκαστα, λαχτάρες καὶ ταραχές τῆς ψυχῆς, πὸ μπορεῖ νὰ δουλεύουν γιὰ τὴ γενικὴ—τὴν ἠθική, τὴν κοινωνικὴ—προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο δὲ δούλεψε ποτὲ καὶ δὲ θὰ δουλέψει καμιά «ὠραία» μορφή.

Δὲν πρόκειται ὅμως γιὰ τοὺς λογιῆς κατεργάρηδες πὸ ἐπειδὴ φορέσανε τοῦ λόγου τοὺς ράσο ἢ θέλουν νὰ δείχνουν ὅτι φορέσανε, προσπαθοῦν σώνει καὶ καλά νὰ μᾶς τὸ φορέσουν κ' ἐμᾶς, προσπαθοῦν νὰ κάνουν σκλαβάκι τῆς ὅποιος τοὺς «ἠθικῆς» ἢ «ιδέας» τὴν τέχνη. Πρόκειται γιὰ κείνους πὸ καθόλου δὲν σκέφτονται νὰ γίνουν Βδελλόπουλοι, πὸ ἔχουν ἴσα ἴσα ὄλη τὴν καλὴ θέληση νὰ γράψουν λογοτεχνήματα. Τοὺς ξεγελοῦν τὰ πρῶτα συστατικά τοῦ λογοτεχνήματος, ἢ ἐξωτερικὴ τοῦ μορφή, καὶ μένουν σ' αὐτά. Ἀραδιάζω ρίμες, μέτρα, εἰκόνες· αὐτὰ εἶναι ποίηση· γράφω λοιπὸν ποίηση. Σκαρώνω μιὰ ἱστορία, τὴ μπλέκω, ὀνοματίζω—ὁ Ἀβρούχης, ὁ Κράπερος—καὶ κινῶ μερικὰ πρόσωπα· αὐτὸ εἶναι τὸ μυθιστόρημα· ἔγραψα λοιπὸν μυθιστόρημα. Ὁ μηχανι-

σμός είναι ίδιος και अपαράλλαχτος σε όλα τα «είδη». Χάρης στον μηχανισμό αυτόν, που δουλεύει στο κενό και που μπορεί να δουλεύει επ' άπειρον, σωρεύονται τα βουνά εκείνα το χαρτί, που είναι το πιο μελαγχολικό ίσως πράμα του κόσμου.

Θά μπορούσα έδω να βάλω στίχους, να βάλω πεζά, και να δείξω, αρκετά πειστικά φαντάζομαι, γιατί οι στίχοι και τα πεζά που θάβασα είναι «φιλολογία» και δεν είναι «λογοτεχνία». Δεν το κάνω. Θά πικραίνα ίσως ανθρώπους που τους κόλλησε ή μανία να γράφουν και που μπορεί να είναι σαν άνθρωποι συμπαθέστατοι. Και θά είτανε όμοια μάταιο να άραδιάσω ποιήματα και πεζά που είναι «μαγεία». "Άς σκεφτόμε τους συγγραφείς που βρίσκονται όχι καταγραμμένοι στα λεξικά μήτε κοιμούνται στις βιβλιοθήκες, παρά που πραγματικά ζούν, που τους παίρνουμε και τους ξαναπαίρνουμε κάθε τόσο στα χέρια μας — αυτό είναι το μοναδικό κριτήριο της αξίας τους, τα άλλα άς τα χαιρόνται οι δασκάλοι και οι γραμματικοί — και θά νιώσουμε τί θέλω να πω με τη λέξη μαγεία. Μαγεία είναι το ύφος, ένας προσωπικός τρόπος να βλέπω, να αισθάνομαι και να λέω τα πράγματα και που έγω μόνο τον έχω και άλλος κανείς. 'Ο Θουκυδίδης έχει τέτοιο ύφος' έχει και ο Παπαδιαμάντης.

Πρέπει ωστόσο να ξεκαθαρίσω το πράμα. Μιλώντας για το μυθιστόρημα ειδικά, ο Julien Green, έδω και κάμποσα χρόνια, είπε σε μια συνέντευξη ότι πρέπει να έχει το δικό του το ύφος. «Το ύφος όπου «σκαλώνει» το μάτι δεν αξίζει τίποτε νομίζω προκειμένου για το αντικειμενικό μυθιστόρημα, γιατί το ύφος είναι ο συγγραφέας και δεν πρέπει να σκέφτεται κανείς το συγγραφέα σ' ένα τέτοιο είδος βιβλίο. Πρέπει λοιπόν να ταπεινώσουμε το ύφος και να κάνουμε έτσι ώστε το θέμα να υπάρχει και να ζει από μόνο του. "Άς βρίσκεται λοιπόν πάντα μπροστά σ' ένα γεγονός και όχι μπροστά σε μια φράση ο άναγνώστης». Την ίδια επάνω κάτω γνώμη — τη θύμιζε στον Γκρήν ο συνομιλητής του Φρειδερίκος Λεφέβρ — διατύπωνε, τον ίδιο καιρό, και ένας άλλος Γάλλος συγγραφέας, ο Ζάν Ζιροντού, που είχε ωστόσο τόσο την έγνοια του ύφους και που έχει ύφος τόσο προσωπικό. «'Η τέχνη του μυθιστορήματος έγκείται πρό παντός στο να στήνει κανείς ζωντανά πρόσωπα¹⁾. Κάθε έρμηνεία (των πραγμάτων) πάρα πολύ ιδιότυπη, κάθε ποιότητα ύφους πάρα πολύ έμφανής²⁾ μπορεί να μπει ανάμεσα στη μυθιστορία και στον άναγνώστη, να διακόψει την προσκόλληση τούτου σ' εκείνην, να ζημιώσει την άληθοφάνεια».

1) Το ίδιο πίστευε και η Βιρτζίνια Γούφ.

2) 'Η ποιότητα του ύφους του Φλωμπέρ λ. χ., που, κατά τον Ζιροντού (δεν το λέει, το υπονοεί) ζημιώνει την άληθοφάνεια της «Κυρίας Μποβαρύ» ή της «Αισθηματικής Άνατροφής».

Το μυθιστορηματικό ύφος, λένε επάνω κάτω ο Ζιροντού και ο Γκρήν, χωρίς να είναι μαγικό, χωρίς καθεαυτά τα λεκτικά στοιχεία του να μαγεύουν, έχει ένα δυναμισμό, ένα παλμό, κάτι ανάμεσα και κάτω από τις λέξεις — που διαπερνά όμως τις λέξεις — το όποιο μας συνεπαίρνει. Πρόζα «καθαρή» δεν είναι ή πρόζα του Μπαλζάκ, ίσια ίσια είναι πολύ «άκάθαρτη», το ίδιο και ή πρόζα του Δοστογιέφσκι. "Όταν όμως άνοιξεις ένα μυθιστόρημα (άπό τα «καλά») του Γάλλου ή του Ρώσου μυθιστοριογράφου, και διαβάσεις λίγες σελίδες, κάτι, δεν ξέρεις τί, άπό τη διήγηση, άπό τα πρόσωπα, άπό το ζωγράφιμα του υλικού κόσμου, ξεπηδά, ήλεκτρικό, δαιμονικό, και κυριεύει όλο το είναι σου. Και διαβάσεις το βιβλίο, αίχμηλωτος αυτού του δαιμονικού ρεύματος, που δεν καταφέρνεις να πεις, κι άς το νιώθεις να περνά στο είναι σου τόσο έντονα, πουθε έρχεται και ποιά άκριβώς συστατικά το άπαρτίζουν.

Και ή κρίση τούτη ως ένα σημείο μόνο είναι σωστή, και ή κρίση τούτη δε μπορεί να ρίξει το νόμο της μαγείας. Τα καλύτερα μυθιστορήματα, άκόμα και του Μπαλζάκ, είναι τα πιο «καλογραμμένα», εκείνα όπου το δράμα του καλλιτέχνη, το θέμα, τα πρόσωπα που έπυράκτωσαν τη φαντασία του, εκείνα όπου ή προσωπική του αίσθηση του κόσμου και της ζωής (ή «interpretation», όπως τη λέει ο Ζιροντού) βρήκαν και τις πιο «προσωπικές» λέξεις — τις πιο ύποβλητικές, τις πιο μαγικές — για να έκφραστούν. Θυμηθήτε την άρχή του «Père Goriot», εκείνο το παρισινό μαιανδρικό παλησοόκκακο, και ύστερα, τη φριχτή εκείνη πανσιόν Βωκέ, και ύστερα, τους οικοτρόφους της πανσιόν, που προβάλλουν ένας ένας σαν έφιαλτικές φιγούρες του Ντωμιέ. Είναι άλλεπάλληλοι «Ρέμπραντ», που μια όταν τους αντικρύσεις, όσα χρόνια και αν περάσουν, δεν τους ξεχνάς. Και θυμηθήτε και στον Δοστογιέφσκι, εκείνα τα σπίτια που στάζουνε παλιοσύνη, και τους δρόμους και τα καταγώγια, και όλα τα μέρη όπου στις δραματικές ίδίως στιγμές (δεν υπάρχουν δά και άλλες στον Δοστογιέφσκι) περιφέρει τα πρόσωπά του. Το δράμα, οι εικόνες των υλικών αντικειμένων έχουν τέτοια δύναμη γιατί βρήκε ο συγγραφέας και λέξεις μαγικές για να τις άποτυπώσει. "Άλλωστε, λέξεις και εικόνες κ' αισθήματα, όλ' αυτά δε χωρίζονται. Το ζήτημα είναι ή έντύπωση που μου δίνει το λογοτέχνημα, ό,τι κι αν τη γεννά, άπ' όπου κι αν βγαίνει, να ενεργεί μαγικά, επάνω μου, να είναι μαγεία.

Πολύ έπιγραμματικά ξεκαθάρισε το πράμα ο Τ. Σ. "Έλιοτ: «Une émotion pure est un pur néant». Και το ίδιο και μια σκέψη σαν σκέψη άπλη, κ' ένα αίσθημα σαν αίσθημα άπλό, και το κάθε τι που δε μετουσιώνεται σ' αίσθητικό «άντικείμενο» δε γίνεται μαγεία, για την τέχνη δεν έχει ύ-

παρξη. Ὁ Μπωντλαίρ ἔλεγε ὅτι ἡ ποίηση πρέπει νὰ εἶναι μιὰ «*magie suggestive*», μιὰ «*sorcellerie évocatoire*». Καὶ θὰ μπορούσε νὰ τὸ πεῖ αὐτὸ ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ποίηση παρὰ καὶ γιὰ κάθε λογοτέχνημα. Καὶ ἀκόμα παλιότερα, τὸ σωστὸ νόημα τοῦ λογοτεχνήματος, τὸ τί πρέπει νὰ εἶναι τὸ λογοτέχνημα καὶ τὸ τί πρέπει νὰ μᾶς προσφέρει τὸ ὄριζε ὁ Montaigne, ὅταν ἔγραφε στὸ τέλος τοῦ δοκιμίου του γιὰ τὶς «*Trois Synanastrophés*», («*De Trois Commerces*»): «Ἄν κανένας μοῦ πεῖ ὅτι ἐξευτελίζουμε τὶς Μοῦσες, ὅταν τὶς μεταχειρίζομαστε γιὰ παιχνίδι μόνο καὶ πασσατέμπο, δὲν ξέρει, ὅπως ἐγώ, πόσο ἀξίζει ἡ ἡδονή, τὸ παιχνίδι καὶ τὸ πασσατέμπο: μόλις πού δὲ λέω ὅτι κάθε ἄλλος σκοπὸς εἶναι γελοῖος».

Οἱ λογάδες, οἱ φαρισαῖοι, οἱ ψευτοϊεροκήρυκες, οἱ ἀποτυχημένοι λογοτέχνες πού ὄριξαν στὶς ἠθικολογικὲς καὶ ἰδεολογικὲς φαφλαταρίες καὶ πού βάλθηκαν νὰ κάνουν τὸν τιμητὴ καὶ τὸν κριτὴ, γιὰ τὴν ἄλλα ἔρχονται σὰν πρὸ δύσκολα καὶ τίποτε πρὸ εὐ-

κολο δὲ γίνεται ἀπ' αὐτό, ὅλα τὰ πρασινοκίτρινα ζούδια πού βράζουν στὸ νεροζούμι τους, νύχτα μέρα, σὰ δαιμονισμένα δουλεύουν γιὰ νὰ νοθέψουν τὸ νόημα τοῦ λογοτεχνήματος.

Ἔτσι, βλέπουμε οἱ ἔννοιες τοῦ ὕφους, τῆς μορφῆς, τῆς μαγείας, νὰ γίνονται ἔννοιες παρακατιανές, ὀλότελα ἀσήμαντες, νὰ σβήνουν. Νὰ σκαρώσεις τὸ «ποίημα», τὸ διήγημα, τὸ ρομάντσο, νὰ γράψεις «βιβλίο», κι ὅς εἶναι ὅ,τι εἶναι. Οἱ πρὸ ἀπρόσωποι, οἱ πρὸ οὐδέτεροι, οἱ πρὸ ἀχρωμοὶ ἄνθρωποι, ἐκεῖνοι πού δὲν ἔχουν τίποτε μέσα τους καὶ δὲ μποροῦν τίποτε δικό τους νὰ ποῦν, καταφεύγουν στὴ λογοτεχνία. Καὶ νομίζουν ὅτι κάνουν «λογοτεχνία». Ἐνῶ δὲν κάνουν παρὰ νὰ σωρεύουν στὶς ἀρμαθιές τὸ τυπωμένο χαρτί καὶ ἄλλες ἀρμαθιές τυπωμένο χαρτί, καὶ ἄσκοπα καὶ μάταια—τόσο μάταια!—νὰ ξεδεύουν χρῆμα καὶ χρόνο.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΑΣΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ἡ νόστη σου ὡς τοῦ κήπου γιασεμί,
πὸν ὄλο πληθαίνει.

Σὰ χυμένη ἀνάσα.

Μέσ' στὴν ἡμέρα πάλλευκη θωριά.

Ἄψη πὸν φέρνει θεῖον ἀναπαμὸ
στὰ μάτια.

Εἶναι γιὰ τ' ἄγγιγμα τοῦ πρᾶου,
τοῦ τρισεγγετικιώτερου χειροῦ.

Κι' ἓνα πουλί, ἓνα ἀηδόνι, στὸ λιγνόφυλλο
κλαδί του.

Ὁ μικρὸς τραγουδιστής,
πὸν ἀρχίζει τὸ τραγοῦδι τῆς ἀυγῆς,

καὶ τ' ἄσμα τῆς ἐσπέρας τὸ σταλάζει
σὲ ἀγιόκλημα.

Κελάδημα θεομὸ
σὲ ἀγράμπελη παθητικὴ φωνή.

Ἡ τέλεια καλωσύνη τῆς ψυχῆς
παντοῦ ἀπλωμένη.

Ὁ πόθος τῆς λαλιᾶς,
πὸν δὲ βαστάει γιὰ νὰ τὸν κλείσουν στὸ κλουβί.

Κι' ἔρχεται ἀπὸ τὶς ὥρες μιὰ, ἡ Ἡώς,
πὸν ἔχει ἀδελφὸ τὸν Ἡλιο.

Σύντομη χαρὰ
στὸ διάστημα τοῦ χρόνου τοῦ διαβάτη,

ῥίγος ἀπρόσμενο στὴν ἔκφραση.

Ροδοστεφανωμένη.

Ροδοδάχτυλη.

Κι' ὡς τὴν παραμονεύει ὁ χαλασμός!

Ψυχὴ ἀκατάλυτη, ἄφθαρτη, σὲ παίρνουν
οἱ σκόρπιες αὔρες

μὲ τὰ μύρα τῶν βουνῶν,
μὲ τῶν γιᾶλῶν τὴν κυματόφερτη δροσιά.

Κι' ἐσύ, μακάριο πνεῦμα, ταξιδεύεις
σὰ ρεμβασμός.

Τ' ἀκτινοβόλημά σου
στὸ πρόσωπο λυσίπονη γαλήνη.

Ἡ ἄκρα εὐδαιμονία τοῦ παντὸς
μακρὰ ἀπ' τὰ πάθη

μὲ τὴν προσδοκία
χαίρεται τ' ἄγιο τρόπαιο τῆς σιγῆς.

Εἶπαν, ὁ ἦχος τοῦ θανάτου εἶναι βαθύς
τὸ σύμβολό του μυστικό

πανάρχαιος λόγος:
ἡ δμάδα τῶν παρθένων πὸν θρηνεῖ.

Ὅχι δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ βάρος τῆς θανάτης.
Νὰ μὴ τὸ ποῦμε μοιρολόγι.

Ἄσμα θανάτου,
πὸν δὲ γνωρίζει πίκρα οὔτε χαρὰ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ